

Inleiding

Katholieke gezondheidszorg, waak over uw identiteit!

*****

Zorg voor zieken is een oud verhaal, en zolang er mensen zijn op deze aarde zal er wel steeds een vorm van ziekenzorg zijn geweest, wellicht in oorsprong alleen in huiselijke kring. Maar de geschiedenis levert ons gegevens op dat er reeds in de oudste bekende beschavingen geneesheren actief waren, op zoek naar hoe ze met kruiden bepaalde ziekten konden genezen en het lijden verzachten. Georganiseerde zorg voor zieken bestond niet als dusdanig bij de Joden, wanneer we er de Bijbel op naslaan, maar het zijn huisgenoten en slaven die opgedragen werden om voor de zieken te zorgen. Bij de Grieken waren het de Asklepiostempels waar zieken bepaalde genezingsrituelen konden ondergaan en er wellicht ook tijdelijk konden verblijven. Asklepios was volgens de Griekse mythologie de god van de geneeskunde, terwijl zijn dochter, Hygieia, de godin was van de gezondheid en de hygiëne. Daarnaast waren er de *iatrieia*, kleine klinieken bij de genezers aan huis, waar de zieken poliklinisch werden behandeld. Deze laatsten

kunnen als de vroegste vormen van ziekenhuizen worden beschouwd. Een centrale figuur in de Griekse beschaving op het vlak van de geneeskunst is natuurlijk Hippocrates (ca. 460-377 voor Christus), die terecht de vader van de geneeskunde wordt genoemd en die de grote verdienste heeft gehad om de geneeskunde los te maken van de irrationele sfeer van de mystiek en het bijgeloof en er een meer wetenschappelijke basis aan gaf. Bekend is zijn fameuze code of eed die geneesheren tot op vandaag, soms in een aangepaste vorm, uitspreken wanneer ze gediplomeerd worden. Bij de Romeinen werd de geneeskunst grotendeels overgenomen van de Grieken, en zo werd op het Tibereiland in Rome, vanouds een toevluchtsoord voor zieken, de eerste Aesculapiustempel gebouwd. Voor de soldaten werden *valetudinaria* gebouwd (*valetudo* betekent 'gezondheid') om zieke en gewonde soldaten op te vangen en te verzorgen. De herstellenden konden terecht in de lazaretten. Voor de persoonlijke hygiëne, waar veel belang aan werd gehecht, werden badhuizen opgericht, de zogenaamde 'termen', waarvan de termen van Caracalla de meest bekende zijn. Belangrijke figuur in de Romeinse geschiedenis is Galenus van Pergamon (129-199 na Christus), bekend om zijn uitgebreide verzameling geneesmiddelen van zowel plantaardige als dierlijke oorsprong en die tot op vandaag in de farmaceutische wereld 'Galenische preparaten' worden genoemd.

Met de komst van Christus en de ontwikkeling van het christendom verandert er veel op het vlak van de ziekenzorg, daar de zorg voor de zieke medemens als een belangrijk werk van barmhartigheid wordt beschouwd, zich baserend op het feit dat Jezus zelf zieken genas en de zorg voor zieken uitdrukkelijk vermeldde in zijn

oordeelscriteria (cfr. Mt. 25). Jezus ging zelfs zo ver zichzelf te identificeren met de persoon die men verzorgt. ‘Al wat je doet aan de minste van mijn broeders, heb je aan Mij gedaan’ (Mt. 25,40). In de zorg voor de zieke medemens komt Jezus als het ware tweemaal aanwezig: in de persoon van de zieke en in diegene die Jezus navolgt in zijn zorg voor de zieke medemens. Heel vlug kent de ziekenzorg een vorm van organisatie en een zekere specialisatie. Zo lezen we in de Handelingen van de apostelen dat diakens de speciale opdracht krijgen om voor de armen en zieken te zorgen, terwijl er ook sprake is van vrouwelijke diakens, die zich speciaal aan de zorg voor zieken zullen wijden en ook zieken in huis opnemen. Bekende namen zijn Olympia uit Constantinopel, die zelfs een gemeenschap vormde met andere diaconessen, en Fabiola, die rond 390 in Rome een hospitaal oprichtte, een *nosocomium* of ‘plaats voor zieken’, dat dikwijls als eerste hospitaal in de echte zin van het woord wordt beschouwd. Over het statuut van deze diaconessen is er tot op heden discussie, vooral in het licht van de wijding die ze al dan niet ontvingen en daarmee op gelijke basis als hun mannelijke tegenhangers zouden kunnen worden beschouwd. Maar dat is een discussie die hier niets ter zake doet. Rond diezelfde tijd, en wellicht reeds enkele jaren voordien, richtte Basilius, de bisschop van Cesarea, een hospitaal op, *xenodochium* of ‘plaats voor de vreemdelingen’ genoemd, dat weldra de allure van een kleine stad in de stad kreeg met aparte gebouwen voor zieken, vreemdelingen, lepralijders en het dienstdoende personeel. Met de start van het georganiseerde kloosterleven, waarbij de namen van de woestijnvaders Antonius en Pachomius klinken en ook de reeds genoemde Basilius, en dat door zowel Augustinus (354-430) en Benedictus (480-547) een

vaste vorm kreeg door het neerschrijven van hun regels, kreeg ook de ziekenzorg een nog grotere aandacht als specifieke invulling van de gastvrijheid waartoe de monniken werden opgeroepen. In de verdere geschiedenis zien we hoe naderhand nieuwe kloostergemeenschappen ontstaan die zich specifiek gaan wijden aan de ziekenzorg: van de militaire ridderorden, die zich wijden aan de zorg van de bedevaarders naar het Heilig Land, over de hospitaalorden in de middeleeuwen tot de moderne congregaties, die zich vooral na de Franse Revolutie ontwikkelden en tot op vandaag betrokken blijven in de ziekenzorg en er hun eigen stempel op drukken, de stempel van de caritas.

Het is hier niet de plaats om de hele ontstaansgeschiedenis van de ziekenzorg te beschrijven, maar duidelijk is dat deze een bijzondere opmars en uitbreiding kende binnen het christendom. Dat kan niemand ontkennen wil men de geschiedenis niet ontwrichten of proberen naar zijn hand te zetten, wat vandaag spijtig genoeg wel meer voorkomt. Als er één maatschappelijk terrein is dat een ontegensprekelijke band heeft met de ontwikkeling van het christendom en de christelijke cultuur die daarmee ontstond, is dit wel de ziekenzorg. Wereldwijd, maar natuurlijk op een bijzondere wijze in het Westen, onder andere omwille van de zojuist vermelde sterke groei van het kloosterleven dat naast de kerstening van het Westen ook een grote rol speelde in de maatschappelijke ontwikkeling in verband met het ontginnen van het land, de scholing van de bevolking en, jawel, de meer georganiseerde zorg voor zieken.

Wanneer we naar de ziekenzorg kijken zoals deze zich de voorbije twintig eeuwen heeft ontwikkeld, dan kunnen

we er een synthese in vinden tussen hetgeen de vader van de geneeskunde, Hippocrates, in zijn code vastlegde en wat vanuit het christelijk gedachtegoed als *caritas* werd geformuleerd en beoefend. Wat de Griekse geneeskunde als basiswaarde formuleerde, werd als het ware bevestigd en nog versterkt, geïntensifieerd door de christelijke visie op mens en maatschappij. Het is een synthese die eeuwen heeft standgehouden en onverwoestbaar leek. Ook de later vanuit seculiere en louter humanitaire motieven georganiseerde gezondheidszorg vond zich in deze synthese, die een nieuw cultureel gegeven was geworden. Professionele ziekenzorg stoelde op de grondwaarden zoals het onvoorwaardelijk respect voor het leven, de inzet om de zieke te genezen en hem of haar te verzorgen ook wanneer genezing niet mogelijk is, het onderhouden van het beroepsgeheim door alle beoefenaars van de gezondheidszorg.

Het leek onverwoestbaar, tot men er in de laatste decennia van de vorige eeuw aan begon te knagen, wat zich in het nieuwe millennium tragisch genoeg voortzet. En het zijn niet in eerste instantie de christelijke wortels die eraan moesten geloven, maar wel de waarden die door de eed van Hippocrates als heilig werden ingeschreven bij de uitoefening van de geneeskunde en in ruimer perspectief het verrichten van de ziekenzorg in het algemeen. Maar omdat beide een ware eenheid vormen, kantelt daarmee het hele systeem en moeten we ons echt zorgen maken over de evolutie van ons gezondheidszorgsysteem en ons afvragen hoe we, vanuit de basisprincipes eigen aan een christelijk geïnspireerde zorgverlening, daaraan weerwerk kunnen geven. Hier klinkt een nieuwe opdracht voor katholieke gezondheidsvoorzieningen, maar de vraag is of deze nog

voldoende krachtig zijn om dit noodzakelijke weerwerk te bieden. Want het vraagt tegenstroom varen, en dat is steeds moeilijk, lastig en eenzaam. Maar zoals iemand het zei: het is alleen door tegenstroom te varen dat we bij de bron terechtkomen waar het water nog zuiver is. Het is naar dit zuiver water dat we op zoek willen gaan. Stapt u in de boot en vaart u mee om met gemene krachten de tocht naar de bron aan te vangen? Alleen is het onbegonnen werk, maar met gedeelde krachten kunnen we er misschien toch nog iets van terechtbrengen. Laten we alvast proberen!